

YEREL PAYDAŞLARIN EKOTURİZM ALGISI VE GÖRÜŞLERİ: ORDU İLİ ÖRNEĞİ*

Semih SARAÇOĞLU*
Bayram KANCA **

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, Ordu ilinin ekoturizm kapsamındaki mevcut durumunu, ekoturizm olanaklarını, ekoturizmde sahip oldukları fırsatları, hedef pazarlarını, bu pazarlardaki paylarının nasıl arttırılabileceğini belirlemektir. Çalışmada araştırma sorularına derinlemesine cevap bulabilmek için sosyal bilimlerde oldukça yaygın olarak kullanılan nitel araştırma yöntemi ve betimsel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma verileri 2021 yılı Aralık ayında yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda, Ordu ilinin doğal alanları ön plana çıkartan, çeşitli etkinlikler ile kültürel ve tarihi unsurları içerisinde barındıran turizm aktivitelerinin gerçekleştirildiği bir destinasyon olduğu belirlenmiştir. Ordu ilinin ekoturizmdeki güçlü yönlerinin, sahip olduğu çekicilikler, şehrin sahip olduğu olanaklar, coğrafi şartları, ekoturizm potansiyeli ve destinasyon imajının olması, mutfak kültürü ve ekonomik faydası; zayıf yönlerinin ise, altyapı ve üstyapı sorunları, sektörel problemlerin olması, doğal alanların tahribatı, pazarlama ve imaj sorunları, coğrafi sorunlar ve kamu ile iş birliği sorunları olduğu tespit edilmiştir. Ordu ilinin ekoturizmdeki fırsatları, yatırımcı kuruluşların yönelimleri ve Ordu ilindeki olanaklar; tehditlerinin ise siyasi ve sektörel problemler olarak tespit edilmiştir. Ordu ilinin ekoturizm kapsamında pazar payının büyütülmesi için pazarlama ve tanıtım faaliyetleri, altyapı ve üstyapı sorunlarının giderilmesi, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, paydaşların iş birliği yapması ve stratejik planlamaların gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekoturizm, Yerel Paydaşlar, Ordu

ECOTOURISM PERCEPTION AND OPINIONS OF LOCAL STAKEHOLDERS: THE CASE OF ORDU

ABSTRACT

The goals of the study are to examine the current status of ecotourism in Ordu, Turkey, specify target markets (and how they can increase their shares in these markets), and explore the province's ecotourism potential. We employed a mix of qualitative and descriptive research methodology, largely collecting our data through interviews we conducted back in December 2021. We then used content analysis to examine the results. Our preliminary findings reveal that Ordu's natural beauty is its biggest asset, and that it is filled with plenty of cultural and historical elements ideal for tourism. Other assets include how its laid out, the opportunities it offers people, its geographical conditions, destination image, culinary culture, and economic appeal. By contrast, it also has lots of weak points as well, namely: poor infrastructure and superstructure, a lack of industry, destruction of natural zones, marketing and image problems, geographical obstacles, political deadlock, and next to no public consultation. Nevertheless, it has the potential to draw in foreign investment provided local government work on the aforementioned issues, as well as crank up service quality and strategic planning.

Keywords: Ecotourism, Local Stakeholders, Ordu

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi: 23.07.2022; Yayına Kabul Tarihi: 15.11.2022

* Bu çalışma, "Ordu İli Turizm Paydaşlarının Ekoturizm Algısı" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Etik Beyan: Bu makalede kullanılan veriler, 01 Aralık 2021 tarihli ve 17/23 sayılı Giresun Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulu tarafından değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur.

* Yüksek Lisans Mezunu, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekoturizm Rehberliği ABD, GİRESUN; ORCID: 0000-0002-9922-501X, E-posta: semihsaracoglu@outlook.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Rekreasyon Yönetimi Bölümü, GİRESUN; ORCID: 0000-0002-0398-8152, E-posta: bayram.kanca@giresun.edu.tr

Giriş

Ordu ili Karadeniz Bölgesi'nde ekonomisi gelişmekte olan bir ildir. İlin coğrafi yapısı ve sahip olduğu doğal kaynakların özelliklerinden dolayı sanayi yatırımları oldukça az olup fındık tarımı üzerine yatırımlar gerçekleştirilmektedir. Ordu ilinin sahip olduğu doğal ve kültürel varlıkları, turistik çekicilikleri nedeniyle turizm Ordu ili için önemli bir sektördür. Ordu ilinde geliştirilebilecek turizm ürünlerinden biri doğa, yeşil alanlar, deniz, yaylalar, şelaleler vb. çekiciliklerin bulunması sebebiyle ekoturizmdir. Ordu ili ekoturizmin uygulanabilirliği açısından daha yolun başındadır. Ekoturizm bölgelerinde gerçekleştirilen faaliyetlerin ve ziyaretçilere sunulan hizmetin geliştirilebilmesi, hizmet kalitenin yükseltilmesi açısından yerel paydaşların bir araya gelmesi etkili olacaktır.

Ekoturizm planlarının yanlış kararlar ve uygulamaları doğal ve kültürel kaynakların yok olmasına, ekoturizm ile ilgili grupların taleplerinin çatışmasına neden olmakta, ekoturizm planlamasında otantik ve gelişmemiş ortamların tercih edilmesi, yerel ilgi gruplarını gelişememe korkusuna yöneltmekte ve onları ekoturizme karşı gruplar haline dönüştürebilmektedir (Surat, 2016). Bu nedenle ekoturizm kararları, planlama aşamasında paydaşların görüşleri dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı, Ordu ilindeki yerel paydaşların ekoturizme yönelik algılarının düzeyini belirlemek, Ordu ilinin ekoturizm destinasyonu olabilmesi için neler yapılması gerektiğinin paydaşların görüşleri doğrultusunda tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda; Ordu ilinin ekoturizm pazarındaki mevcut durumu, pazar payının büyümesi için nelerin yapılması gerektiği, hangi güzellikleriyle ön plana çıktığı, ekoturizm ile ilgili güçlü ve zayıf yönleri, sahip olduğu fırsatları ve tehditlerine dair değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Araştırma Ordu ilinin ekoturizm potansiyeli ve mevcut durumunun paydaşların görüşleri doğrultusunda belirlenmesi sebebiyle ilde ekoturizm ile ilgili bilimsel çalışma ve yatırım yapmak isteyenler için kaynak olabilmesi açısından önem arz etmektedir. Böylelikle, ekoturizme yönelik planlamalar, bölge seçimi, ulaşım, konaklama, kirlilikle mücadele, doğal alanların ve su alanlarının korunması, mevcut doğal yapının korunması gibi çalışmaların sürekliliği sağlanabilir (Surat vd. 2015). Ekoturizm doğal çevreyle yakından bağlantılı olup insan hareketleri sebebiyle çeşitli tehdit unsurları bulunmaktadır. Yapılacak planlamalarda bu unsurlara öncelikle dikkat edilmelidir.

Literatür

Kitlesel olarak gerçekleştirilen turizm aktiviteleri başta çevresel sorunları ortaya çıkarmak ile birlikte pek çok sorunu beraberinde getirmiştir. Turizmin ortaya çıkarmış olduğu olumsuz etkiler ilk başlarda çok fazla dikkate alınmasa da bugün doğal çevreye karşı duyulan hassas gelişmeler ile önemli bir sorun teşkil etmektedir (Kamacı, 2015, s. 15). Kitle turizminin doğal ve kültürel alanlar üzerinde sebep olduğu tahribat ve olumsuz etkilerin sonucunda doğanın korunmasını hedefleyen doğa temelli bir turizm anlayışı ortaya çıkmıştır (Valentine, 1993, s. 107). Bu turizm; doğa ile etkileşimi olan, bilinçli ve sorumlu bir turizm anlayışı ile gerçekleştirilen, yumuşak (soft) ya da yeşil turizm olarak da ifade edilen ve sürdürülebilirlik kavramını yansıtan ekoturizmdir (Kamacı, 2015, s. 15).

Ekoturizm kavramı tarihsel olarak incelendiğinde, Ceballos Lascurain tarafından 1983 yılında ortaya çıkarıldığına inanılmaktadır (Council vd. 1992; Fennel, 1999, s. 231). Lascurain ekoturizmi "*nispeten bozulmamış ya da kirletilmemiş doğal ve kültürel alanların korunmasına katkıda bulunan, bu alanlardaki manzara, bitki örtüsü ve yaban hayatını inceleyen, yerel halkın sosyo-ekonomik yaşantısına katkıda bulunan, çevreye karşı duyarlı bir turizm*" olarak tanımlamıştır (Fennel, 1999, s. 30). Ekoturizm, doğal kaynakların gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan, yerel halkın ekonomik yönden kalkınmasına katkıda bulunan, sosyo-kültürel öğelerin korunmasına yardımcı olan ve biyolojik çeşitliliği koruyan doğaya dayalı bir turizm faaliyetidir (Drumm vd. 2005, s. 3). Hetzer (1965),

ekoturizmi dört temel ilke ile tanımlamıştır. Bu ilkeler; çevresel etkileri en aza indirmek, ev sahibi kültürlerle saygı duymak, yerel halka maksimum düzeyde fayda sağlamak ve turistleri en üst düzeyde memnun etmektir. Bunlardan ilki ekoturizmin en ayırt edici özelliği olarak kabul edilmiştir (Blamey, 2001, s. 5).

Ekoturizm farklı görüşleri olan kişiler için farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Özellikle kuşlar ve diğer yabani hayvanlar, kayalar, mağaralar, fosil alanlar, arkeolojik sit alanları, sulak alanlar ve tehlike altındaki canlıların bulunduğu alanlar gibi doğal ve arkeolojik alanları temel alan bir turizm türüdür (Hetzer, 1965'den aktaran; Björk, 2000, s. 190). Ekoturizm ya da doğa odaklı turizm, bozulmamış doğal alanlarda gerçekleştirilen, manzara ve flora-faunasına hayranlık duyulan, bu alanlarda çalışmak ve tadını çıkarmak için özel amaçlarla gerçekleştirilen turizm türüdür (Boo, 1991'den aktaran; Caldicott vd. 2005, s. 8). Nispeten daha az zarar görmüş alanlara yönelen ve bu alanların sürdürülebilirliğini sağlayan doğa tabanlı turizm çeşididir. Korunan alanların daha özenli kullanılmasına ve yönetilmesine fayda sağlar (Valentine, 1992). Park tabanlı turizmin gelişmesi için koruma ve kalkınmayı entegre eden yerel tasarruf ve yatırıma dayalı küçük ölçekli yaklaşımdır (Place, 1991, s. 189). Doğa ile olan etkileşime, yaratıcılığa ve bu alanlara karşı duyarlı olan turizmdir. Ekoturizmin bu özellikleri toplumsal ve çevresel sorunları en aza indirmektedir. Ekoturizm, ziyaretçileri doğal çevre hakkında bilinçlendirip, ziyaret edilen bölgenin ekonomik, sosyal ve ekolojik şartlarına olumlu katkıda bulunmayı amaçlar (Butler, 1989, s. 9-17). Yerel halkın kültürüne sahip çıkan, bir bölgenin doğal tarihinden ilham alan turizm türüdür. Ekoturistler, diğer bölgelere göre daha az gelişmiş olan yerleri ziyaret etmektedir (Ziffer, 1989, s. 6). Literatürden yola çıkar Aytuğ (2019) ise ekoturizmi; *"doğaya, çevreye, topluma ve toplumun değerlerine saygılı; ekolojik dengenin korunmasına azami hassasiyet gösteren, ziyaretçilerin eğitim, dinlenme, macera, doğa sporları, tarih ve yerel kültürü tanımaya odaklandıkları ve tüm bu değerlere karşı kendilerini sorumlu hissettikleri bir seyahat türü"* olarak tanımlamıştır.

Ekoturizm doğa ile iç içe olan, doğal alanları koruyabilen, yerel halka ekonomik yönden fayda sağlayabilen, gerçekleştirildiği bölgenin ekonomik ve sosyo-kültürel gelişimine katkıda bulunabilen bir turizm çeşidi olarak turizm endüstrisinde son derece önemlidir. Günümüzde dünyanın pek çok yerinde ekoturizmin ilke ve amacına uygun bir şekilde ekoturizm aktiviteleri ve projeleri uygulanmaktadır. Ekoturizm, bir bölgenin gelişimi, sürdürülebilirliği ve hem ulusal hem de uluslararası pazarda bilinirliğini sağlaması açısından büyük öneme sahiptir. Günümüzde birçok ülke, ekoturizm planlamalarına yer vererek ekoturizmi geliştirmek için çeşitli projeleri yürürlüğe koymaktadır (Kasalak, 2015, s. 23). Dünyada ekoturizmi gerçekleştirmek için uygun olan bölgelerin çoğu tropikal bölgeler, ada ülkeleri ve dağların fazla olduğu az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerdir. Günümüzde ekoturizm açısından önemli olan bölgeler arasında Güney Amerika, Karayipler ve Pasifik Adaları, Güney Asya, Güney Afrika, Yeni Zelanda Avustralya sayılabilir (Diamantis, 1999, s. 101; Nepal, 2000, s. 661; Demir vd. 2006, s. 132).

Yöntem

Çalışmada sosyal bilimlerde oldukça yaygın olarak kullanılan nitel (kalitatif) araştırma yöntemi ve betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Wu vd. 2009, s. 2021). Ordu ilindeki yerel paydaşların ekoturizm algılarını ve görüşlerini belirlemek için yarı yapılandırılmış mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma verilerini toplamak amacıyla yazındaki çalışmalardan (Vatansever vd. 2017; Kanca, 2018) faydalanılarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme soruları ekoturizme uyarlanarak araştırmanın amacına ve konusuna yönelik sorular oluşturulmuştur. Hazırlanan görüşme formu uzman görüşleri doğrultusunda son haline getirilmiştir. 01 Aralık 2021 tarihli ve 17/23 sayılı Giresun Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulu tarafından

değerlendirilerek etik olarak uygun bulunmuştur. Çalışmada olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden kasti (kararsal) örnekleme yöntemi diğer adıyla amaçsal (amaçlı) örnekleme yöntemi seçilmiştir (Altunışık vd. 2012; Büyüköztürk vd. 2018) Araştırmanın evrenini Ordu ili yerel paydaşları olarak tanımlanmıştır. Çalışmaya Ordu ilinde turizm konusunda karar alıcı pozisyonda olan üst düzey kamu yöneticileri, turizm sektöründen ildeki işletmelerden yöneticiler ve yerel basın temsilcilerinden oluşan 13 yerel paydaş katılım göstermiştir. Görüşme talebi iletilen kişilerin uygun oldukları zaman diliminde randevu alınarak 2021 yılı Aralık ayı boyunca görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler yüz yüze gerçekleştirilmiş olup, ortalama 30 ile 45 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara konunun ne olduğu ve hangi amaçlar doğrultusunda kullanılacak olduğu detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Görüşmeler katılımcıların izinleri doğrultusunda ses kaydına alınmıştır. Katılımcılar, çalışmaya katılma sıralarına göre K1, K2, ..., K13 olarak kodlanmıştır. Çalışmada katılımcılardan yapılan direkt alıntılar bu kodlar ile verilmiştir. Görüşme esnasında alınan notlar ve kayda alınan bilgiler dikkatlice dinlenerek sistematik bir şekilde yazılı metne dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir (Stemler, 2000, s. 1). Bu çalışmada konuyla ilgili olarak yazındaki çalışmalar dikkate alınarak kodlamalar yapılmış ve çeşitli temalara ulaşılmıştır. Daha sonra elde edilen verilen düzenlenmiş, belirlenen temalara göre gruplanmış ve son halini aldıktan sonra sayısal hale getirilerek sunulmuştur. Çalışmada yerel paydaşların görüşleri doğrultusunda Ordu ilinin ekoturizm için SWOT analizi de yapılmıştır. SWOT analizi; bir ürünün, bölgenin ya da organizasyonun rakiplerine göre güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenerek, gelecekte karşılaşılabilecek fırsatların ve tehditlerin önceden saptanması olarak tanımlanmaktadır (Gurl, 2017). Son olarak elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Bulgular

Ordu ilinde, Ordu Valiliği, Ordu Kaymakamliğı, Ordu Büyükşehir Belediyesi, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı İl Koordinatörlüğü, Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Ajansı İl Koordinatörlüğü, Türkiye Cumhuriyeti Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı, Ordu Ticaret ve Sanayi Odası, Ordu Üniversitesi, Turizm İşletme Belgesi sahibi olan konaklama işletmesi, yiyecek ve içecek işletmesi, seyahat acentesi, yerel basın yöneticilerinden oluşan toplam 13 paydaşa ulaşılmıştır. Katılımcıların %69,23'ü kamu, %30,77'si özel sektör çalışanıdır.

Katılımcılara Ordu ilinin ne tür bir turizm destinasyonu olduğu sorulmuştur. Katılımcılardan alınan cevapların %55,13'ünde Ordu ilinin coğrafi konumu, çok sayıda doğal çekiciliklere sahip olması, turizm merkezi ilan edilen yaylaların olması ve yeşil alanların fazla olmasından dolayı Ordu ilini doğa turizmi, deniz turizmi, ekoturizm ve yayla turizmi gibi doğa temelli turizm türlerinin yer aldığı bir destinasyon olarak gördüklerini belirtilmiştir. %23,08'inde kış mevsiminde Çambaşı Yaylası Kayak Tesisleri'nde kayak turizminin gerçekleştirildiğini, akarsu ve denizlerde su altı dalış faaliyetlerinin yapıldığını, doğal alanlarda ise yürüyüş ve kampçılık gibi faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği; %21,79'unda ise Ordu ilinde arkeolojik kazıların gerçekleştirildiği Kurul Kalesi gibi kültürel ve tarihi yapıların olmasından dolayı Ordu ilini kültür turizmi ve tarih turizminin yer aldığı bir destinasyon olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Katılımcıların görüşmeler sırasında Ordu ilinin ne tür bir turizm destinasyonu olduğuna yönelik ifade ettiği görüşlerden bazıları şu şekildedir;

“Ordu ili elinde donesi olan iyi bir lokasyondur. Ekoturizm, doğa turizmi, yayla turizmi, deniz turizmi, spor turizmi, kültür turizmi, tarih turizmi içerisinde barındırmaktadır. Ve bunları sanat ve festivalle çeşitlendirmek mümkündür” (K1).

“Ordu bize göre biliyorsunuz Ordu Karadeniz’in, Doğu Karadeniz’in giriş kapısında olan, aynı zamanda yeşil ile mavinin buluştuğu, derin vadileri olan, pek çok medeniyete ev sahipliği yapan, tarihi anlamda kaleleri, kültürel varlıkları, dini yapıları, sit alanları gibi önemli tarihi mekânları olan, turistik anlamda da destinasyon noktasında bölgenin en yoğun olduğu bölgelerden birisi olan çünkü sekiz tane turizm merkezi ilan edilen yaylası olan, bunun yanında kültürel datasının çok zengin olması ve özellikle batıdan ve doğudan göç alması ile bu göçlerden oluşan kültürel mozaığın Ordu kültürünün oluşmasında önemli katkı sunan bir organizasyon oluşmuş olmasından dolayı kültürel öğelerin diğer illerden daha fazla olmasını sağlayan bir il haline gelmiştir. Yine bunların yanında deniz turizminden de önemli ölçüde pay alma fırsatı olan ve özellikle deniz taşımacılığı ve aynı zamanda deniz turizmi aktivitelerinin yoğun olarak yaşandığı bir il diyebiliriz. Deniz turizminde bütün aktivitelerinin ve sportif faaliyetlerin uygulanabildiği, su altı dalışların uygulanıp hayata geçirilebildiği aynı zamanda yaklaşık 120 km denize kıyı olan bir il. Dolayısıyla destinasyon konusunda bölgenin en zengin en iddialı illerinden birisi diyebiliriz” (K3).

“Yaz aylarında deniz turizminden faydalanabilirler. Doğa ve tabiatla içi içe olmak isteyenler özellikle Çambaşı ve Perşembe yaylalarında ve birbirinden güzel yaylalarda yayla turizmini, doğa turizmini ve ekoturizmi gerçekleştirebilirler. Kar ve kayak tutkunları ise, ülkemizde sahile en yakın konumda olan Çambaşı kayak tesislerinde Kış turizmini yaşayabilirler. Ayrıca Ordu; Kurul Kalesi, Yason Burnu ve akıma gelmeyen birçok tarihi dokusuyla da kültür turizmi ve tarih turizmine ev sahipliği yapmaktadır. Dolayısıyla ilimiz turizm müşterisine bir mevsim değil dört mevsim keyifli vakit geçirecekleri birbirinden güzel destinasyon imkanlarını fazlasıyla sunmaktadır” (K6).

Katılımcılara ekoturizm ilgili görüşleri sorulmuştur. Alınan cevapların %45,07’si ekoturizm denilince yaylalar, doğal güzellikler, köyler, doğa ve doğal kaynakların yer aldığı bir turizm türü olduğuyla ilgili ifadelerden oluşmaktadır. Bu ifadelere göre katılımcıların Ordu ilini doğa turizmi, ekoturizm, yayla turizmi gibi doğal alanlarda gerçekleştirilen turizm destinasyonu olarak görmelerini destekler niteliktedir. Cevapların %14,08’inde ekoturizmi sürdürülebilirlik anlayışıyla ilişkilendirmiş ve çevreye zarar vermeyerek gerçekleştirilen aynı zamanda doğal alanların korunmasını sağlayan bir turizm olduğunu ifade edilmiştir. Katılımcı görüşlerinin %12,68’inde ekoturizmi teknolojinin fazla kullanılmadığı, ziyaretçilerin stres ve kalabalıktan uzaklaşarak huzur bulduğu; %12,68’inde gerçekleştirildiği bölgenin kültürüne sahip çıkan, yemeklerini ön plana çıkartan kültürel öğelerin bir arada olduğu bir turizm türü olarak belirtilmiştir. Konuyla ilgili katılımcı görüşlerinin %9,86’sı konaklama faaliyetleri ile ilgili, %5,63’ü ise yerel halka ekonomik yönden katkı sağlaması ve bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine katkı sağlaması ile ilgili ifadelerden oluşmaktadır.

Katılımcılara Ordu ili size göre bir ekoturizm destinasyonu olarak ele alınabilir mi? diye sorulmuş ve katılımcıların %92,31’i Ordu ilinin ekoturizm destinasyonu olarak ele alınabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcıların Ordu ilini ekoturizm destinasyonu olarak ele almalarındaki başlıca nedenler; Ordu ilinin sahip olduğu doğal güzellikler, doğal kaynaklar, yeşil alanların fazla olması, tarihi ve kültürel datasının zengin olması ve birçok aktivitenin gerçekleştirilmesine fırsat sağlayan donelerin olmasıdır. Katılımcıların %7,69’u ise Ordu ilinde ekoturizmi öne çıkartacak alanların geliştirilmesi gerektiğinden dolayı yeterli görmeyerek ele alınamayacağını belirtmiştir. Katılımcıların görüşmeler sırasında Ordu ilinin ekoturizm destinasyonu olarak ele alınıp alınamayacağına yönelik ifade ettiği görüşlerden bazıları şu şekildedir:

“Tabii ki alabiliriz. Ordu ilimiz doğasıyla görülmesi gereken bir destinasyondur. Ekoturizmin yapılmasında gerekli tüm içerikleri barındırmaktadır. Çünkü doğası Karadeniz Bölgesi’nde bulunmasından dolayı yeşillik ve çeşitliliği fazladır” (K1).

“Ordu ilinin biraz daha bu alanda gayret göstermesi gerekmektedir. Ekoturizmi ön plana çıkartacak belirli noktalar vardır ve çalışmalar yapılmalıdır. Şu an için yeterli görmüyorum” (K5).

“Kesinlikle evet. Ekoturizm için ne tür beklentiniz var ise Rabbim bu bölgeye tüm güzelliği ile nakşetmiş. Söylediklerimin doğruluğunu ispatlamak için sadece il merkezinde bulunana Boztepe’den şehri temaşa etmeleri yeterli. Buradan bakılınca denizi, yeşili, kumsal, dağları ve tarihi yapıları aynı anda görmek mümkün. Bu size ildeki ekoturizmin potansiyeli hakkında fazlasıyla ipucu veriyor. Toparlamak gerekirse Ordu ili, ekolojik turizmin tüm güzelliklerini tüm ilçeleriyle yaşayan canlı bir örneği olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim” (K6).

“Kesinlikle ele alınabilir. Türkiye’nin en ciddi ekoturizm potansiyeline sahip illerden birisi olduğunu düşünüyorum” (K10).

Katılımcıların Ordu ilinde ekoturizm faaliyetleri yapılabilecek ideal yerlere yönelik ifadelerinden bazıları ise şu şekildedir;

“Birinci sırada kesinlikle yaylalar olmalıdır. Yürüyüş yollarını içerisinde barındıran Çamaş Kanyonu’muz vardır. Ulubey Küpkaya Kanyonu var. Şelalerimiz vardır. Topçam, Mesudiye, Gököy (Ulugöl) bildiğimiz ve hatta bilmediğimiz nokta Ordu ili ekoturizm için çok müsaittir. Yakın bölgelerde bulunan tepelerimiz vardır. Yoroz tepesi, Kurul Kalesi ve Boztepe gibi ön plana çıkarılması gereken yerlerimiz vardır” (K1).

“Çambaşı Yaylası, Aybastı Yaylası, Akkuş, Korgan’ın belirli bölgeleri ve merkeze yakın yerlerde Kayabaşı, Fatsa Kabakdağ uygun yerlerdir” (K7).

“Ben şimdi yeşili çok seviyorum. Biraz daha Artvin tarafına doğru çok sevdiğim yerler var. Ben Ordu bazında gitmekten çok hoşlandığım Ordu Aybastı Perşembe yaylasını çok seviyorum. Orijinal ve naturel buluyorum. Çambaşı Yaylası olabilir. Ben gitmekten çok haz almıyorum. Pek bakir olduğunu düşünmüyorum. Birinci sırada Aybastı Perşembe Yaylası yer alıyor. Daha sonra Ordu merkezde gitmekten çok zevk aldığım ve orijinal bulduğum Yoroz Tepesi, Ulugöl, Yason Burnu, Keyfalan Yaylası. Mesela Ordu merkezden arabamla çıkıp 50km deniz kıyısı boyunca Eski Bolaman yolu tarafının sağ kısımları çok güzel. Oralarda bulunmaktan zevk alıyorum. Buralarda ekoturizm faaliyetleri gerçekleştirilebilir” (K12).

Ordu ilini ekoturizm kapsamında tüm yönüyle ele alınmasında, ekoturizm profilinin oluşturulmasında ve Ordu ilini ekoturizmde bilinir bir destinasyon olma yolundaki güçlü ve zayıf yönleri ile Ordu ilinde ekoturizmin geliştirilmesi ve uluslararası turizm pazarında daha fazla bilinirliğe sahip olup pay alabilmesi için önlerindeki fırsat ve tehditlerin neler olduğunu belirlemek oldukça önemlidir. Bu amaçlar doğrultusunda katılımcılara Ordu ilinin ekoturizm ile ilgili güçlü ve zayıf yönleri ile karşılaşabileceği fırsatlar ve tehditler sorulmuştur.

Gruplar	İfadeler	Σi	Σi (82)	%	% 100
Çekicilikler	Doğal Güzellikler	7	42	8,54	51,22
	Yeşil Alanlar	5		6,10	
	Şelaleler	4		4,88	
	Kültürel Alanların Çok Olması	4		4,88	
	Bakir Alanlar	3		3,66	
	Çambaşı ve Perşembe Yaylasının Varlığı	2		2,44	

Yerel Paydaşların Ekoturizm Algısı ve Görüşleri: Ordu İli Örneği

	Bozulmamış Doğal Alanlar	2		2,44	
	Ekoturizm Alanlarının Korunmuş Olması	2		2,44	
	Tepeler	2		2,44	
	Göller	2		2,44	
	Akarsular	2		2,44	
	Deniz	2		2,44	
	Boztepe	1		1,22	
	Menderesler	1		1,22	
	Yaylalar	1		1,22	
	Ormanlık Alanlar	1		1,22	
	Tabiat	1		1,22	
	Olanaklar	Havalimanı		3	
Ekoturizm Bölgelerine Olan Yakınlık		2	2,44		
Sahil Yolu		1	1,22		
Teleferik Sistemi		1	1,22		
Büyükşehirlere Olan Yakınlık		1	1,22		
Ekoturizm Faaliyetleri Yapmaya Çalışan Köyler		1	1,22		
Bölgede Çeşitli Tur Programı İmkânı		1	1,22		
Potansiyel Alanların Çeşitliliği		1	1,22		
İlde Turizm Bilincinin Oluşması		1	1,22		
Acente ve Tur Operatörlerindeki Yerli Çalışanlar		1	1,22		
Ekoturizm Faaliyetleri Denenmiş Köyler		1	1,22		
Aşırı Sanayinin Olmaması		1	1,22		
Fındık Tarımı için Orduluların İle Gelmesi	1	1,22			
Coğrafi Koşullar	İklim	1	7	1,22	8,54
	Doğanın Yapısı	1		1,22	
	Tüm Bölgelerin Ekoturizme Uygunluğu	1		1,22	
	Coğrafya	1		1,22	
	Yağmurun ve Suyun Çok Olması	1		1,22	
	Kuraklık Olmaması	1		1,22	
	Su Kaynaklarının Çok Olması	1		1,22	
Ekoturizm Potansiyeli/ Destinasyon İmajı	Yaşanılabilir Bir Şehir Olması	1	7	1,22	8,54
	Denize Yakın Yürüyüş Alanlarının Olması	1		1,22	
	Doğal Alanların Olumlu Altyapısı	1		1,22	
	Şehrin Kendine Yetebiliyor Olması	1		1,22	
	Arap Turistlerin Yoğun İlgisiyle Oluşan Talep	1		1,22	
	Şehrin Turizme Olan Olumlu Bakış Açısı	1		1,22	
	Köy Halkının Misafirperver Olması	1		1,22	
Mutfak Kültürü	Organik Yiyecekler	2	6	2,44	7,32
	Fındık ve Fındık ile İlgili Ürünlerin Olması	1		1,22	
	Yöresel Lezzetler	1		1,22	
	Hayvancılık Sektörünün Olması	1		1,22	
	Yemek Kültürü ve Zenginliği	1		1,22	
Ekonomik Fayda	İstihdam Sağlaması	1	4	1,22	4,88
	Yerel Halkın Gelir Elde Etmesi	1		1,22	

Hayvancılık ile İlgilenen Köylülere Katkısı	1	1,22
Fındık Tarımından Para Kazanılması	1	1,22

Tablo 1: Ordu İlinin Ekoturizmdeki Güçlü Yönleri

Ordu ilinin ekoturizmdeki güçlü yönleri Tablo 1’de gruplandırılmıştır. Ordu ilindeki doğal çekicilikler %51,22 ile ilk sırada yer almaktadır. Ordu ilinin sahip olduğu doğal güzellikler, yeşil alanlar, şelaleler, kültürel alanların fazla olması, bozulmamış doğal alanları ve Çambaşı ve Perşembe Yaylaları gibi turizm merkezi ilan edilen yaylaların olması çekicilikler olarak adlandırılmış ve Ordu ilinin ekoturizm kapsamındaki en güçlü yönleri olarak belirlenmiştir. İkinci sırada %19,51 ile Ordu ilinin ekoturizm kapsamındaki sahip olduğu olanaklar yer almaktadır. Ordu ilinin uluslararası havalimanına sahip olması, ekoturizm bölgelerine olan yakınlığı, karayolu ile ulaşımında sahil yolunun olması Ordu ilinin ulaşım olanakları bakımından güçlü yönleri olarak belirtilmiştir. Ayrıca katılımcılar Ordu ilinde ekoturizm faaliyetlerinin denenmekte olduğunu ve farklı şehirlerdeki seyahat acenteleri ve tur operatörlerinde çalışan Ordulu insanların şehre düzenleyecekleri turlar ve tanıtım çalışmaları sayesinde şehrin bilinirliğinin artacağını ifade etmişlerdir. Ordu ilinin iklim koşulları, doğal yapısının sağladığı uygun koşullar ile su kaynaklarının bolluğu sebebiyle ekoturizmin gerçekleştirilebilmesi açısından elverişli olduğunu belirten ifadeler coğrafi koşullar başlığı ile güçlü yönlerin %8,54’ünü oluşturmaktadır. Bu yönlerinin dışında Ordu’nun yaşanabilecek bir şehir olması, Arap turistlerin yoğun talebi ve şehrin ekoturizme olan olumlu bakış açısı gibi nedenlerle ilin ekoturizm potansiyeli ve imajıyla ilgili ifadeler (%8,54), yörenin sahip olduğu organik yiyecekler, şehrin fındık tarımında gelişmiş olması ve fındık ürünleri bakımından zengin olması gibi nedenlerle mutfak kültürü ile ilgili ifadeler (%7,32) ve yerel halka ekonomik yönden fayda sağlaması ile ilgili ifadeler (%4,88) Ordu ilinin ekoturizm kapsamındaki güçlü yönleri olarak belirtilmiştir.

Gruplar	İfadeler	Σ_i	Σ_i (69)	%	% 100
Altyapı ve Üstyapı Sorunları	Ulaşım Sorunu	9	30	13,04	43,48
	Sosyal Tesislerdeki Yetersizlik	4		5,80	
	Konaklama Tesislerindeki Yetersizlik	4		5,80	
	Altyapı Eksikliği	3		4,35	
	Telefon Eksikliği	2		2,90	
	Yeme-İçme Tesislerindeki Yetersizlik	1		1,45	
	Otellerin Çoğalması	1		1,45	
	Yerleşim Yerlerinin Çoğalması	1		1,45	
	Üstyapı Sorunları	1		1,45	
	Ulaşım Altyapısı Eksikliği	1		1,45	
	Lavabo Eksikliği	1		1,45	
	Betonarme Tesisler	1		1,45	
	Betonarme Yollar	1		1,45	
Sektörel Problemler	Eğitimli Personel Eksikliği	3	13	4,35	18,84
	Turistlere Aktivite Sunma Eksikliği	1		1,45	
	İşgücü Eksikliği	1		1,45	
	Eğitim Sorunu	1		1,45	
	Vatandaşların Bilinçsiz Olması	1		1,45	
	Ekoturizm Anlayışının Olmaması	1		1,45	
	İlin Transit Geçiş Olarak Kullanılması	1		1,45	

Yerel Paydaşların Ekoturizm Algısı ve Görüşleri: Ordu İli Örneği

	Şehirde Konaklama Süresinin Kısa Olması	1		1,45	
	Personel Sayısında Artış Olması	1		1,45	
	Organize Olamamak	1		1,45	
	Nüfus Yoğunluğunun Az Olması	1		1,45	
Doğal Tahribat	Doğal Güzelliklerin Bozulması	4	10	5,80	14,49
	Çevre Kirliliğine Neden Olması	2		2,90	
	Çöp Sorunu	1		1,45	
	Yangın	1		1,45	
	Fındık Ürünü Çeşitlerinin Az Olması	1		1,45	
	Modern Tarım Eksikliği	1		1,45	
Pazarlama ve İmaj Sorunları	Tanıtım Eksikliği	4	6	5,80	8,70
	Vatandaşların İlgi Göstermemesi	1		1,45	
	Seyahat Acentelerinin İlgi Göstermemesi	1		1,45	
Coğrafi Sorunlar	Bölgenin Fazla Yağış Alması	3	6	4,35	8,70
	Hava Şartları	2		2,90	
	Kış Turizminin Kısa Sürmesi	1		1,45	
Kamu ile İş birliği Sorunları	Yatırım Olarak Bütçe Eksikliği	1	4	1,45	5,80
	Ekoturizmi Geliştirecek Projelerin Olmaması	1		1,45	
	Mali Sıkıntılar	1		1,45	
	Altyapı Yatırımlarına Düşük Bütçe Ayrılması	1		1,45	

Tablo 2: Ordu İlinin Ekoturizmdeki Zayıf Yönleri

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplara göre Ordu ilinin ekoturizmdeki zayıf yönleri Tablo 2’de gösterilmiştir. Katılımcılar altyapı ve üstyapı sorunlarını %43,48 ile Ordu ilinin ekoturizm ile ilgili zayıf yönleri olarak belirtmişlerdir. Ekoturizm faaliyetleri gerçekleştirilecek alanlardaki ulaşım sorunu, sosyal tesislerdeki yetersizlik, konaklama tesislerinin yetersiz oluşu, ekoturizm alanlarının altyapı eksikliği bu grubu oluşturan zayıf yönler olarak tespit edilmiştir. İkinci sırada ise %18,84 ile sektörel problemler, Ordu ilinin ekoturizm ile ilgili zayıf yönleri olarak belirtilmiştir. Eğitimli personel sayısının az olması, vatandaşların turizm konusunda bilinçsiz olması, şehirde konaklama süresinin az olması zayıf yönler olarak belirtilmiştir. Doğal alanların tahrip olması ile ilgili sorunlar %14,49 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Özellikle doğal güzelliklerin bozulması, çevre kirliliğine neden olarak çöp sorunun ortaya çıkması, ormanlık alanlarda bilinçsiz davranışlardan dolayı yangın gibi doğal afetlerin ekoturizmi olumsuz yönde etkileyeceği belirtilmiştir. Dördüncü sırada ise %8,70 ile pazarlama ve imaj sorunları yer almaktadır. Ordu ilinin ekoturizm kapsamındaki tanıtım eksikliğinin olması, vatandaşların ekoturizme ilgi göstermemesi, seyahat acenteleri ve tur operatörleri gibi turizm pazarlayıcılarının ilgi göstermemesi gibi sorunları zayıf yönleri olarak belirtilmiştir. Daha sonra bölgenin fazla yağış alması ve kış turizminin kısa sürmesinden dolayı %8,70 ile Ordu ilinin coğrafi sorunları zayıf yönler olarak belirtilmiştir. Yatırım olarak bütçe eksikliğinin olması, şehirde ekoturizmi geliştirecek projelerin yapılmaması ve mali sıkıntılar %5,80 ile son sırada belirtilen zayıf yönler olmuştur.

Gruplar	İfadeler	Σi	Σi (11)	%	% 100
Yönelimler	Ulusal ve Uluslararası Bilinirliğin Artması	2	6	18,18	54,55
	Destek Veren Yatırımcı Kuruluşlar	2		18,18	
	Başka İllerdeki Ordulu STK'LAR	1		9,09	
	Yüksek Bütçeli Yatırımlarda Önemli Şirket ve Kuruluşların İlimize Gelmesi	1		9,09	

Olanaklar	Pandemi Dönemi Sonrası Talep Artışı	2	5	18,18	45,45
	Turist Sayısındaki Artış	2		18,18	
	Büyükşehirlerde ve Betonlaşmış Yapılardan Sıkılan Turistlerin İlimize Gelmesi	1		9,09	

Tablo 3: Ordu İli için Ekoturizmdeki Fırsatlar

Ordu ili için katılımcıların belirlediği ekoturizmdeki fırsatlar Tablo 3'te özetlenmiştir. İlk sırada %54,55 ile pazardaki yönelim fırsatları yer almıştır. Bu grupta ekoturizmi geliştirmek için destek veren yatırımcı kuruluşların olması, Ordu ilinin ulusal ve uluslararası pazarda bilinirliğinin artması, başka illerde yer alan Ordulu sivil toplum kuruluşlarının yer alması Ordu ilinin ekoturizm ile ilgili fırsatları olarak değerlendirilmiştir. İkinci ve son sırada ise, %45,45 ile Ordu ilinin olanakları ile ilgili ifadelerin olduğu grup yer almaktadır. Covid-19 pandemisi nedeniyle azalan turizm hareketlerinin salgından sonraki talep artışıyla yeniden canlanacak olması ve bu bağlamda Ordu iline gelen ziyaretçilerin sayısında artışa neden olması yönünde fırsatları bulunmaktadır.

Gruplar	İfadeler	Σi	Σi (7)	%	% 100
Siyasi ve Sektörel Problemler	Turistler ve Yerel Halk Arasındaki Çatışma	2	4	28,57	57,14
	Arap Ülkeleriyle Ortaya Çıkacak Olan Sorunlar	1		14,29	
	Başka Bölgelerden Gelen Göç Sorunu	1		14,29	
Tehdit Görmüyorum	Tehdit Olacak Unsur Görmüyorum	2	3	28,57	42,86
	Problem Görmüyorum	1		14,29	

Tablo 4: Ordu İli için Ekoturizmdeki Tehditler

Ordu ili için belirtilen ekoturizmdeki tehditler Tablo 4'te gösterilmiştir. İlk sırada %57,14 ile siyasi ve sektörel problemler yer almaktadır. Bölgeye gelen ziyaretçiler ile yerel halk arasında çıkabilecek olan çatışmalar, Arap turistlerin Ordu ilini fazla tercih etmelerinden dolayı Arap ülkeleri ile ortaya çıkabilecek siyasi problemler Ordu ilinin ekoturizm yönünden gelişimini olumsuz etkileyebilecek tehditler olarak belirlenmiştir. %42,86 ile ekoturizm ile ilgili bir tehdit görülmediği de belirtilmiştir.

Ordu ilinin tanıtımında ekoturizmin yer alıp almadığını belirlemeye ilişkin yöneltilen soruya katılımcıların %85,71'i Ordu ilinin tanıtımında ekoturizmin yer aldığını belirtmiştir. Katılımcıların %14,29'u ise Ordu ilinde doğa turizmi ve yayla turizminin ön planda olduğunu ifade ederek Ordu ilinin tanıtımında ekoturizmin yer almadığını belirtmiştir.

Gruplar	İfadeler	Σi	Σi (21)	%	% 100
Oksijen, Doğa, Yeşil ile Mavi	Oksijen Elementi O ² Sembolü Kullanılmalı	3	11	14,29	52,38
	Oksijenin Yurdu	2		9,52	
	Yeşil ile Mavinin Oksijenin Yurdu	1		4,76	
	Yeşil ile Mavinin Kucaklaştığı Şehir	1		4,76	
	Oksijen Dünyası	1		4,76	
	Yeşil ile Mavi Oksijen Diyarı	1		4,76	
	Doğa ve Denizin İnsan ile Buluşacağı Yer	1		4,76	
	Oksijen Ağırlıklı Olmalı	1		4,76	
Mevcut ve	3 Ay Değil 12 Ay Ordu	2	7	9,52	33,33

Yerel Paydaşların Ekoturizm Algısı ve Görüşleri: Ordu İli Örneği

Kullanılan Sloganlar	Karadeniz'in İncisi Ordu	1		4,76	
	Oksijen Yurdu Ordu	1		4,76	
	Düşünen-Üreten-Çalışan Ordu	1		4,76	
	Oksijen Şehri Ordu	1		4,76	
	Geçilecek Yer Değil Kalınacak Şehir	1		4,76	
Kararsız	Üzerine Düşünülmesi Gerek, Cevap Veremeyeceğim	3	3	14,29	14,29

Tablo 5: Ordu İlinin Ekoturizm Pazarına Sunulmasında Kullanılabilecek Sloganlar

Katılımcıların Ordu ilinin ekoturizm pazarına nasıl bir slogan ile sunulması gerektiğine dair fikirleri Tablo 5'te sunulmuştur. Önerilen sloganların %52,38'i oksijen, doğa, yeşil ile mavinin bir araya gelmesini vurgulayan ifadelerden; %33,33'ü ise mevcut ve kullanılan sloganların devam etmesi gerektiğini belirten ifadelerden oluşmaktadır. Mevcut sloganlar da doğa ve oksijen vurgusu yer alan ifadelerden oluşan sloganlardır. Katılımcılar, Ordu ilini doğa ve oksijen temasıyla dünya ekoturizm pazarına sunulması gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcılara ekoturizmin geliştirilmesi için çaba harcanmalı mıdır diye sorulmuş ve katılımcıların tamamı ekoturizmin geliştirilmesi için çaba harcanması gerektiğini belirtmiştir. Katılımcılar, ekoturizmin büyük bir potansiyel olduğunu belirtirken ekoturizm alanlarını tahrip etmeden yaygınlaştırılması, doğal güzelliklerin ön plana çıkartılması ve ekoturizm faaliyetlerinin teknoloji ile birleştirilip daha aktif hale getirilmesi, sosyal tesislerdeki yetersizliklerin giderilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcıların Ordu iline gelenlere verilen hizmetlerin yeterliliği ile görüşlerinden bazıları ise şu şekildedir:

"Ekoturizm anlamında şu an için hazır değil. Birçok noktada tesis yok, yol yok, altyapı ve ulaşım sıkıntısı var. Kar yağdığı zaman açılması zor yollarımız var. Ama doğal alanlar konusunda yeterli. O zamanın hava şartlarına da bağlı. Şu an da Ordu'nun her noktasına ulaşılabilir ama iklime bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Yol ağlarımızın bir an önce bitirilmesi gerekiyor" (K1).

"Gelen ziyaretçilere yeterli hizmet veriliyor. Ancak az önce dediğim gibi birtakım eksiklikler var. Bu eksiklikleri tamamladığımız zaman buradan ayrılan misafirler yeni misafirlerin önünü açacaktır diye düşünüyorum" (K3).

"Kesinlikle hayır. Bu konuda gerek insan kaynağımız gerek yol sıkıntımız ve gerekse konaklama tesislerimizin yetersizliği göz önüne alındığında yerel yönetimlere ve yatırımcı müteşebbisleri çok iş düşmektedir. Ülke ve bölge bazında yapılacak ekoturizm master planları ile hizmet yetersizliğimiz avantaja rahatlıkla dönüştürebiliriz. Rabbim bölgemize mükemmel tabiat güzellikleri bahşetmiş. Bize düşen tüm bölgeleri kapsayacak planlı yatırım ve hizmet kalitesi ile marka değerinin oluşmasını sağlamak olmalıdır" (K6).

"Ordu için şu an evet. Yatak kapasitesinde ciddi bir artış var ve olmaya devam ediyor. Bu önce niceliksel olarak gelişmeler olur daha sonra nitelikli gelişmeye doğru geçilir. Şu anda Ordu'da yeterli olmamakla beraber ciddi bir artış var. Bu sevindirici bir şey" (K8).

"Bence verilmektedir. Bazı eksiklikler olmasına rağmen. Ben Avrupa ülkelerinde de dolaştım inanın Avrupa ülkelerinden çok daha kaliteli turizm hizmeti veriyoruz. Hem fiziksel ürün anlamında hem de hizmet anlamında. Bizim insanımız daha çok özellikle bu sektöre daha yeni giriş yapan, yatırım yapan insanlar kısa zamanda hemen geri dönüşüm bekliyorlar, para kazanmak istiyorlar. Turizmde geri dönüşüm öyle hemen bir senede iki senede olmaz sabır gerektirir." (K13).

Ordu ilinin ekoturizm kapsamında pazar payının büyütülmesi için nelerin yapılması gerektiğine dair önerilerin ilk sırasında %38,46 ile pazarlama ve tanıtım faaliyetleri yer almaktadır. Yurt dışındaki fuarlara katılmak, Ordu ilinin ekoturizm kapsamında sahip olduğu doğal ve kültürel çekiciliklerin reklamının ve tanıtımının yapılması, farklı il ve ülkelerdeki seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin getirilmesi, sosyal medyanın aktif kullanılması gibi faaliyetlerin Ordu ilinin ekoturizm kapsamında pazar payını arttıracak savunulmuştur. İkinci sırada %29,23 ile altyapı ve üstyapı ile ilgili öneriler yer almaktadır. Bölgedeki altyapı eksikliğinin giderilmesi, ekoturizm merkezlerine ulaşılabilirliği kolaylaştırmak için yolların iyileştirilmesi, konaklama tesislerinin sayısının artırılması, ekoturizm köylerinin oluşturulması ve sosyal tesislerin geliştirilmesi gerektiği görüşleri sunulmuştur. Üçüncü olarak, %13,85 ile ziyaretçilerle iyi iletişim kurulabilmesi için yerel halkın dil sorununun çözülmesi, kalifiyeli eleman yetiştirilmesi ve hizmet kalitesinin artırılması gerektiğine değinilmiştir. Dördüncü olarak, %12,31 ile Ordu ilinin ekoturizm kapsamındaki pazar payının büyütülmesi için yerel paydaşların iş birliği yapmasının önemi vurgulanırken daha organize ve geniş kapsamlı hizmet verebilmek için devletin destek vermesi gerektiği belirtilmiştir. Son olarak, %6,15 ile ekoturizm master planı oluşturulup, turizm envanteri çıkartılarak Ordu ilinin ekoturizm kapsamında pazar payının büyütülmesi için stratejik planlamalar yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma sonucunda katılımcıların Ordu ilini doğal alanlarda gerçekleştirilen doğa turizmi, yayla turizmi, ekoturizm, deniz turizmi, vb. gibi turizm türlerinin gerçekleştirildiği, kayak turizmi, macera turizmi, spor turizmi, dağcılık-kampçılık faaliyetleri, vb. gibi çeşitli etkinliklerin yapıldığı ve kültürel varlıkların zengin olmasından dolayı kültür ve tarih turizmine ilişkin faaliyetlerin yapıldığı bir destinasyon olarak gördükleri tespit edilmiştir. Katılımcılara ekoturizm kavramının kendilerine ne ifade ettiği sorularak bu konudaki algı düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcıların ekoturizmi ilk olarak yayla, şelale, akarsu vb. gibi doğal çekiciliklerin yer aldığı bir turizm olarak gördüklerini tespit edilmiştir. Daha sonra çevre bilinci ve sürdürülebilirlik anlayışı ile gerçekleştirilen, ziyaretçilerin huzur bulup rahatlamalarını sağlayan, kültürel öğelere ve değerlere sahip çıkan, aynı zamanda yerel halka ekonomik yönden katkı sağlayan bir turizm olarak algıladıkları belirlenmiştir. Katılımcıların cevapları, Çevirgen'in (2004) çalışmasındaki "doğayı anlatan ve öğreten turizm", "çevre dostu turizm", "doğa ile ilgili turlar ve aktiviteleri kapsayan turizm", "çevreyi koruyan ve yerel halkın refahına katkı sağlayan turizm", "stresten kaçış ve rahatlama sağlayan turizm", "farklı kültür ve gelenekleri tanımaya olanak veren turizm" ifadeleri ile örtüşmektedir. Yerel paydaşların ekoturizmi doğru bir şekilde tanımladığı ve ekoturizm hakkında bilgi sahibi oldukları sonucuna varılmaktadır. Çalışmada Ordu ilinin ekoturizm destinasyonu olarak ele alınabileceği belirlenmiştir. Katılımcıların ekoturizmi tanımlarken vermiş oldukları ifadeler göz önünde bulundurulduğunda Ordu ili bozulmamış doğal alanları, ören yerleri, doğal varlıkları, milli parkları ve coğrafi şartlarının ekoturizme uygun olmasından dolayı Ordu ili ekoturizm faaliyetlerinin gerçekleştirilebilmesi bakımından oldukça uygun olduğu söylenebilir. Ordu ilinde ekoturizm yapabilecek ideal yerler, doğal yerler, turistik destinasyonlar ve kültürel yerler olarak belirlenmiştir. Ordu ilinin ekoturizmin gerçekleştirilmesi açısından uygun alanlara sahip olduğu söylenebilir. Katılımcılar yazında bahsedilen ekoturizm faaliyetlerinden bazılarının Ordu ilinde yapılabileceğini belirtmiştir. Doğal ve kültürel yerlerin gerekli mecralarda tanıtımının yapılması ve pazarlanması, Ordu'ya uzun süreli turların düzenlenmesi Ordu ilinin ekoturizm pazarında bilinirliğinin artmasına katkı sağlayabilir.

Ordu ilinin ekoturizmdeki güçlü yönleri olarak, sahip olduğu doğal ve kültürel çekicilikler, şehrin ekoturizm ile ilgili olanakları, coğrafi koşulları, ekoturizm potansiyeli

ve destinasyon imajı, mutfak kültürü ve ekonomik fayda sağlaması tespit edilmiştir. Bu güçlü yönleri geliştirmek için doğal alanların yapısının korunması gerektiği, geleneksel mimariye uygun tesislerin inşa edilmesi, yöresel yemekler ve el sanatlarına uygun işletmelerin kurulması, gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada Ordu ilinin ekoturizm kapsamında ulaşım sorunu, sosyal tesislerin yetersizliği, konaklama tesislerin yetersizliği vb. gibi altyapı ve üstyapı unsurları yönünden zayıf olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu zayıf yönler bölgedeki önemli ekoturizm destinasyonlarından biri olan Artvin Yusufeli ile benzerlik göstermektedir (Surat, 2017). Bu durumun bölgede turizm yatırımlarının yeni yeni oluşmaya başlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Yaylalarda tuvalet, kamp alanı ve dağ evleri gibi sosyal tesisler ve konaklama tesislerinin yerel yönetimler tarafından sürdürülebilir bir yapıyla yenilenmesi tespit edilen zayıflıkların giderilmesine katkı sağlayabilir. Araştırmada Ordu ilinin ekoturizmdeki bütçe eksikliği, altyapı yatırımlarına destek verilmemesi, ekoturizm faaliyetlerine yatırım yapılmaması ve mali sıkıntılarının olmasından kaynaklı kamu ile iş birliği sorunları zayıf yönler olarak belirlenmiştir. Paydaşların sayısını arttırmak, mevcut sistemi yapılandırmak ve paydaşları diğer sektörlere entegre ederek paydaşlar arasındaki iş birliğinin geliştirilebilmesine katkıda bulunabilir. Ordu ilinde de yerel yöneticiler, sivil toplum kuruluşları, kamu yöneticileri ve yerel halk bir araya gelerek ekoturizmi geliştirmek için projeler yapılabilir. Ordu'nun ekoturizmdeki diğer zayıf yönleri ise sektörel problemlerin olması, doğal tahribat, pazarlama ve imaj sorunları, coğrafi sorunlar olarak belirlenmiştir. Ordu ilinin ekoturizm pazarından daha çok kazanç elde etmesi, ziyaretçilerin Ordu'yu daha çok tercih etmesi ve hizmet kalitesinin artması Ordu ilinin ekoturizmdeki güçlü yönlerini arttırıp zayıf yönlerini iyileştirerek sağlanabilir. Ordu'nun ekoturizmdeki zayıf yönlerini minimum seviyeye indirmek için şehirdeki altyapı sorunlarının çözülmesi, vatandaşlara ekoturizm hakkında bilgiler verilmesi, ekoturizm ile ilgili daha etkili ve bilinçli pazarlama faaliyetleri yapılabilir.

Araştırmada Ordu ilinin ekoturizmdeki fırsatları, destek veren yatırımcı kuruluşların olması, farklı illerdeki Ordulu sivil toplum kuruluşlarının olması, ulusal ve uluslararası pazarda bilinirliğinin artması ile sahip oldukları olanaklar olarak belirlenmiştir. Ordu ilinde de birçok turizm türünün yapılabilmesi, ormanlık arazilerin fazla olması, üniversitesinin bulunması, şehirdeki sosyal hareketliliğin fazla olması, yatırımcı kuruluşların ekoturizme destek vermesi Ordu ilinin ekoturizmdeki fırsatları olarak görülebilir. Ordu ili jeopolitik konumu ve coğrafi şartlarından dolayı gelişimini daha çok tarım ve hayvancılık sektörü üzerinden sağlamaktadır. Bu nedenle doğal alanları koruyup sürdürülebilirliğinin sağlanması oldukça önemlidir. Ordu'daki doğal kaynakların, kültürel yapıların, yöresel mutfağın, gelenek ve göreneklerin belirlenen fırsatları kullanarak geliştirebilmek için stratejik planlamaların yapılması, Ordu'nun ekoturizm pazarındaki geleceği için önemli bir fırsat olabilir.

Araştırmada Ordu'nun ekoturizmdeki tehditleri ise siyasi problemler ve sektörel problemler olarak tespit edilmiştir. Arap ülkeleriyle çıkacak olan siyasi problemler ile yerel halk ve ziyaretçiler arasındaki çatışma tehdit unsurları olarak belirlenmiştir. Arap ülkelerinden gelen vatandaşlar Ordu ilindeki ekoturizm pazarının en yoğun ziyaretçi grubudur. Ordu iline gelen turistlerin genellikle Arap ülkelerinden geliyor olması ülke ilişkileri açısından oldukça önemlidir. İki ülke vatandaşları arasında çıkacak olan çatışma ve sorun Ordu ilinin ekoturizm kapsamında ziyaretçi sayısında azalmaya ve destinasyon imajı yönünden gerek Türkiye gerekse Ordu ilini olumsuz yönde etkileyebilir. Araştırmada katılımcıların bir kısmı ekoturizm ile ilgili tehdit unsuru görmediklerini belirtmişlerdir. Araştırmada yeterli sayıda tehdit unsuruna ulaşılamamıştır. Bunun nedeni katılımcıların Ordu ilinin ekoturizmdeki tehditlerini belirlemeye yönelik vermiş oldukları cevaplar

incelenmiş ve verilen cevapların bir kısmı ekoturizmdeki zayıf yönleri ifade ettiği için zayıf yönler olarak ele alınmıştır. Tatkan (2018) yapmış olduğu çalışmada, Isparta ili Yenişarbademli ilçesinin ekoturizm potansiyelini SWOT analizi aracılığıyla belirlemiştir. Gerçekleştirilen çalışmada katılımcıların görüşleri doğrultusunda, “ekonomik istikrarsızlıklar, ilçenin ekoturizm kaynaklarının turistik yönünün bilinmemesi, ekoturizm etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde gönüllü insan sayısının azlığı, paydaşlarla iletişimin zayıf olması, yakın mesafede bulunan diğer il ve ilçe sınırlarında daha cazibeli yerlerin bulunması, çevresel yönetmelikler, mevsimsel tehditler (çığ, sel, deprem, vb.) tehditlerin olabileceği belirlenmiştir. Eğribaş (2019) yapmış olduğu çalışmada ise “doğal alanların bilinçsiz kullanımından kaynaklanan çevre sorunlarının artması, sanayileşme ve kentleşmeden dolayı hava-su-toprak kirliliğine neden olması, ekoturizm için etkin kullanılabilecek alanların atıl durumda olması, kaçak yapılaşma ve denetim yetersizliği” gibi tehdit unsurlarını tespit etmiştir. İlerleyen süreçte Ordu ilinde de buna benzer tehditlerin olabileceği öngörülmektedir.

Araştırmada katılımcıların, Ordu ilinde gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetleri hakkında bilgilerinin olduğu sonucuna varılmıştır. Ordu ilinde gerçekleştirilen ekoturizm faaliyetlerin doğal alanlarda ve turistik destinasyonlarda gerçekleştirildiği belirlenmiştir. Bu yerlerin başında Fatsa Kabakdağ Köyü, Kayabaşı Köyü, Çambaşı Yaylası gibi köyler ve yaylalar ilk sırada yer almaktadır.

Ordu ilindeki yerel paydaşlara göre Ordu'nun tanıtımında ekoturizm yer almaktadır. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplara göre ekoturizm daha çok doğal alanlar, yaylalar, köyler ve doğa turizmi olarak algılanıp bu ifadeler başlığında tanımlandığı sonucuna varılmıştır. Bu sonuçlara göre, ekoturizmin daha aktif gerçekleştirilmesi ve kavram olarak daha çok kullanılması için “ekoturizm” terimini yazılı ve sözlü mecralarda daha sıklıkla kullanılması sağlanabilir. Gerek ulusal ve uluslararası fuarlarda gerekse sosyal medyada Ordu ilinin turizm tanıtımı yapılırken ekoturizm kavramı ön plana çıkartılmalıdır. Bununla beraber ekoturizm kavramını içeren sloganların üretilmesi Ordu ilinin ekoturizm pazarında tanınmasına kolaylık sağlayabilir.

Çalışma kapsamında Ordu iline gelen ziyaretçilere yeterli hizmetin verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Turizm sektöründe kalifiyeli personel sıkıntısı, turizm merkezlerindeki yol sorunu, konaklama tesislerindeki yetersizlik, hizmet kalitesinin düşük olması, yerel halkın dil sorunu, sosyal tesislerdeki yetersizlikten dolayı bölgeye gelen ziyaretçilere yeterli hizmetin verilmediği belirlenmiştir. Ordu ilinde turizm sektöründe kullanılan tesisler ve işletmelerin ihtiyaçlarının karşılanması, turizm merkezlerine giden yolların iyileştirilmesi, konaklama sektöründe üst düzey yatırımcı kuruluşların bölgeye yatırım yapmasının sağlanması, yerel halk ve hizmet sektöründe çalışan bireylere dil eğitiminin verilmesi, altyapı ve üstyapı sorununun giderilmesi, doğal alanların dokusuna uygun yapıların inşa edilmesi, ekoturizm alanlarının taşıma kapasitesi belirlenmesi ve sağlanan hizmetin kalitesi yükseltilerek Ordu'ya gelen ziyaretçilere yeterli hizmetin verilmesi sağlanabilir.

Ordu ilinin ekoturizmdeki pazar payının büyütülmesi için yapılması gerekenler yurt dışındaki fuarlara katılım, dijital ortamlarda reklam yapılması, farklı il ve ülkelerdeki seyahat acenteleri ve tur operatörlerini getirtilerek şehrin tanıtılması, sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanarak Ordu ilinin ekoturizmdeki olanaklarını pazarlaması olarak tespit edilmiştir. Pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine ek olarak altyapı ve üstyapı imkânlarının geliştirilmesi, ekoturizm kapsamında verilen hizmetlerinin kalitesinin arttırılmasına yönelik çalışmaların yapılması, bölgedeki yerel paydaşların bir araya gelmesi ve turizm alanında stratejik planlamalar ve projelerin yapılması belirlenmiştir.

Yapılan görüşmelerin sonucunda elde edilen verilere göre Ordu ili sahip olduğu doğal alanları, coğrafi konumu, doğal oluşumları, tarihi ve kültürel yapıları ile ekoturizmi gerçekleştirilmesi için uygun bir ildir. Araştırma sonuçları göz önünde bulundurularak ekoturizmi tam anlamıyla gerçekleştirebilmek ve gelen ziyaretçilere yeterli hizmet verebilmek için bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu öneriler şunlardır;

- Doğal alanların yapısına uygun bir şekilde tesisler inşa edilerek ilin sürdürülebilirliğine katkıda bulunulabilir.
- Ekoturizmin gerçekleştirildiği ve turistik çekiciliklerin olduğu bölgelerdeki ulaşım sorunu çözülerek dört mevsim bu bölgelere ulaşılabilirlik sağlanabilir.
- İlin ulusal ve uluslararası platformlarda turizm merkezleri ile doğal ve kültürel varlıklarının tanıtımı yapılarak ekoturizm pazarında bilinirliği artırılabilir.
- Yüksek takipçili sosyal medya fenomenleri ve blogger Ordu'ya getirtilebilir.
- Farklı ülkelerdeki seyahat acenteleri ve tur operatörleri Ordu'ya getirtilip şehrin tanıtımının tur programlarına Ordu ilini de dâhil etmeleri sağlanabilir.
- Hizmet kalitesini yükseltmek ve ziyaretçilere daha iyi hizmet verilebilmesi amacıyla kalifiyeli eleman ve dil sorununu giderecek kurslar açılabilir.
- Ordu Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde ekoturizm ile ilgili akademik çalışmalara destek verilebilir.
- Turizm paydaşlarının bir araya gelmesi ve gerekli koordinasyonun sağlanması için Turizm Kent Konseyi kurulabilir.
- Yatırımcı kuruluşların ekoturizm Ordu ilini tur programlarındaki transit il pozisyonundan çıkartılması için konaklamalı ve daha uzun süreli tur programları oluşturulabilir.
- Ekoturizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanların taşıma kapasitesi belirlenebilir.
- Bu sayede katılımcıların oluşturduğu yoğunluk azaltılarak doğal alanlara zarar verilmesinin önüne geçilebilir.
- Ekoturizm alanlarında yabancı ekoturistlerin dikkatini çekecek eğlence ve etkinlikler düzenlenebilir.
- Gelen ziyaretçileri el sanatları, yöresel yemekler, geleneksel oyunlar ve il kültürüne ait faaliyetlere katılımı sağlanarak ilk elden deneyim fırsatı sağlanabilir.
- Yerel halkın iş imkânı yüksek olan bölgelere göç etmesini engellemek için yerel halk ekoturizme dâhil edilebilir.
- Doğal alanlarda ve ekoturizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlarda ateş yakılması engellenerek hem çevre kirliliği hem hava kirliliği hem de yangın çıkmasının önüne geçilebilir.
- Bölgede hava kirliliği oluşmasını önleyecek yakıt malzemeleri kullanılabilir. Ordu ilinde ekoturizme uygun alanlar tespit edilerek bu bölgede pilot çalışmalar yapılabilir.
- Bundan sonraki yapılacak akademik çalışmalarda yerel halkın ekoturizme yönelik algı ve görüşleri belirlenebilir.

- Gelen turistlere yöenin kültürü ve değerleri hakkında bilgilendirme yaparak kültürel değerlerin korunması ve sürdürülebilirliği sağlanabilir.

Araştırmanın betimsel bir çalışma olması ve sahip olduğu kapsam, çalışma sahası, zaman, para, örnekleme türü, araştırma yöntemi vb. sınırlılıklar göz önünde bulundurulduğunda bölgede ekoturizm üzerine çalışmaların arttırılmasında fayda olduğu düşünülmektedir. Gerek sektörel unsurların gerekse yerel halk ve turistler açısından konunun çeşitli çalışmalarla ele alınmasının bölgede ekoturizm faaliyetlerinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ALTUNIŞIK, R. vd. (2012). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Kitabevi.
- AYTUĞ, H. K. (2019). "Kuşadası Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi". *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*. XIV/4: 1187-1211.
- BJÖRK, P. (2000). "Ecotourism from a Conceptual Perspective, An Extended Definition of A Unique Tourism Form". *International Journal of Tourism Research*. II/3: 189-202.
- BLAMEY, R. (2001). "Principles of Ecotourism". *The Encyclopedia of Ecotourism*. (ed. David Weaver). Wallingford: CABI Publishing: 5-22.
- BUTLER, R. W. (1989). "Alternative Tourism: Pious Hope or Trojan Horse?". *World Leisure & Recreation*. XXXI/4: 9-17.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. vd. (2018). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- CALDICOTT, J. - D. FULLER (2005). "The Concept and Relevance of Ecotourism to Indigenous Economic and Human Development in Remote Australian Communities". *Centre for Regional Tourism Research*: 1-17.
- COUNCIL, C. E. vd. (1992). *Ecotourism in Canada*. Canadian Environmental Advisory Council.
- ÇEVİRGEN, A. (2004). "Edremit Yöresinde Ekoturizme Yönelik Bir Talep Araştırması". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. VII/12: 46-67.
- DEMİR, C. - A. ÇEVİRGEN (2006). *Ekoturizm Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- DIAMANTIS, D. (1999). "The Concept of Ecotourism: Evolution and Trends". *Current Issues in Tourism*. II/2-3: 93-122.
- DRUMM, A. vd. (2005). *Ecotourism Development: A Manual for Conservation Planners and Managers. An Introduction to Ecotourism Planning, Volume I: Publication for Capacity Building*. Arlington: The Nature Conservancy Worldwide Office.
- EĞRİBAŞ, H. N. - A. G. ÖZKOÇ (2019). *Nevşehir İlinde Ekoturizmin Geliştirilmesine Yönelik Yerel Paydaşların Görüşleri*. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- FENNELL, D. A. (2007). *Ecotourism*. London: Routledge.
- GURL, E. (2017). "SWOT Analysis: A Theoretical Review". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. X/51: 994-1006.
- KAMACI, S. (2015). *Hakkâri İlinde Ekoturizm Olanaklarının Araştırılması*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

- KANCA, B. (2018). *Düğün Turizmi Kapsamında Antalya ve İstanbul Destinasyonlarının Değerlendirilmesi*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- KASALAK, M. A. (2015). "Dünya'da Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizm'in Ülke Gelirlerine Katkıları". *Journal of Recreation and Tourism Research*. II/2: 20-26.
- NEPAL, S. K. (2000). "Tourism in Protected Areas: The Nepalese Himalaya". *Annals of Tourism Research*. XXVII/3: 661-681.
- PLACE, S. E. (1991). "Nature Tourism and Rural Development in Tortuguero". *Annals of Tourism Research*. XVIII/2: 186-201.
- STEMLER, S. (2000). "An Overview of Content Analysis". *Practical Assessment, Research, and Evaluation*. VII/17: 1-6.
- SURAT, H. vd. (2015). "Yusufeli ve Yakın Çevresinin Ekoturizm Kullanım Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma". *Doğru Coğrafya Dergisi*. XX/34: 61-88.
- SURAT, H. (2016). "Artvin İlinin Ekoturizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi". *Karadeniz Araştırmaları*. XIII/52: 139-158.
- SURAT, H. (2017). "Artvin Yusufeli'nde Yerel Halkın Ekoturizme Yönelik Algı ve Tutumları". *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi*. XIII/2: 9-19.
- TATKAN, A. (2018). *Isparta İli Yenişarbademli İlçesinin Ekoturizm Potansiyelinin SWOT Analizi Araçlığıyla Belirlenmesi*. İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- VALENTINE, P. (1992). *Nature-Based Tourism*. London: Belhaven Press.
- VALENTINE, P. S. (1993). "Ecotourism and Nature Conservation: A Definition with Some Recent Developments in Micronesia". *Tourism Management*. XIV/2: 107-115.
- VATANSEVER, M. vd. (2017). "Sürdürülebilir Turizm Açısından Kızılırmak Deltası Kuş Cennetinin Yerel Paydaşlar Tarafından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma". *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*. II/2: 194-217.
- WU, H. L. - D. L. VOLKER (2009). "The Use of Theory in Qualitative Approaches to Research: Application in End-of-Life Studies". *Journal of Advanced Nursing*. LXV/12: 2719-2732.
- ZIFFER, K. (1989). *Ecotourism: The Uneasy Alliance, Conservation International*. Washington: Ernst and Young.